

Délka samohlásek ve slovech domácích

1) psaní ů/ů

Písmeno *ů* se píše:

- na začátku slov, např. *úroda, úrodný, úmysl, účel, úkol, úřad, údolí, úhona, úloha, úpět, ... Ústí, Újezd, Úhlava, ...*;
- po předponě a na začátku druhé části složeniny, např. *ne-úroda, ne-úrodný, z-úrodnit, z-účastnit se, z-úmyslný, za-úpět, bez-účelný, bez-úhoňný, dolno-újezdský, troj-úhelník*; *mondůr štrůdl, tuje, pedikúra*
- v citoslovcích, jako *bů, cukrů, hů, vrků*; *kůra (léčení) x kůra (na stromě)*
- v slově *ocůn* a v několika slovech přejatých, jako *fúze, múza, úra, ragů, skůtr*

Písmeno *u* se píše v případech ostatních. Bývá to:

- uvnitř slova: *stůl, vůle, půjčit, zůstat, půda, růže, trůn; blůza, lůza* (vedle *luza*);
- v koncovkách 2. a 3. p. č. mn. jmen podstatných: *pánů, mužů, hradům, strojům, městům*; u přídavných jmen přivlastňovacích v 1. p. č. j. rodu mužského: *bratrův, Karlův*;
- v zakončeních příslovci: *domů, dolů*.

2) přídavná jména odvozená od sloves příponou -cí

Přídavná jména s krátkou samohláskou označují funkci, účel předmětu či systému, přídavná jména s dlouhou samohláskou označují právě probíhající děj. Např.: *balící* (balící papír) – *balící* (prodávačka balící právě teď zboží), *čisticí* (čisticí prášek) – *čisticí* (opravář čisticí pračku), *žehlicí* (prkno) – *žehlicí* (žena žehlicí prádlo), *řídící* (přímka), *řídící* (panel) – *řídící* (muž řídící automobil).

Přídavná jména s příponou *-cí* označující zaměstnání nebo profesní funkci osob se však píšou s dlouhým *í*: *řídící pracovník, vyšetřující soudce* (nikoli tedy **řidící pracovník*);

3) Zájmeno ona

Pouze 4. pád má samohlásku krátkou: *ji; pro ni*.

Ve všech ostatních pádech je samohláska dlouhá *í*; *bez ní, k ní, o ní, s ní*.

POMŮCKA:

Nahradíme tvar zájmena *ona* příslušným tvarem zájmena *ta*. Délka samohlásek je zcela analogická. Je třeba si pouze všípat, že dvojháskla *ou* v 7. pádě má hodnotu dlouhé samohlásky. Srovnej: (dívka): *bez ní – bez té dívky, vidím ji – vidím tu dívku, o ní – o té dívce, s ní – s tou dívkou*.

4) Zájmena můj, tvůj, svůj, náš, váš, naše, vaše

Užijeme stejný postup jako u zájmena *ona*.

POMŮCKA:

Daný tvar zájmen *můj, tvůj, svůj, náš, váš* nahradíme příslušným tvarem zájmena *ten, ta; bez její přítelkyně – bez té přítelkyně; vidím svoji přítelkyni – tu přítelkyni; vidím naši přítelkyni – tu přítelkyni; o naší přítelkyni – o té přítelkyni*.

moji přátelé jako ti přátelé. bez naší pomoci – bez té pomoci; čekají moji, tvoji, vaši pomoc – čekají tu pomoc; o naší pomoci – o té pomoci; s moji, tvoji, vaší pomoci – s tou pomoci; naši pomocníci – ti pomocníci; bez vašich pomocníků – bez těch pomocníků; s našimi pomocníky – s těmi pomocníky.

PAMATUJTE:

V 1. a 4. pádě mn. č. jsou dvojtvary: *mí přátelé* vedle *moji přátelé*, *vidím své přátele* vedle *tvoje přátele*.

V ostatních pádech čísla množného jsou jen krátké tvary: *bez mých, tvých, svých přátel*. Delší tvary (**bez mojih / *mojih přátel, *k mojim přátelům, *o mojih, *s mojimi, *tvoji atd.*) jsou nespisovné.

(hvězdička označuje nespisovný tvar)

5) Zájmeno její

V kterémkoli pádě je vždy jen dlouhé *í*, ať je následující podstatné jméno v čísle jednotném, nebo množném: *bez jejího přítele – bez jejich přátel, s jejím přítelem – s jejími přáteli*.

6) Zájmeno jejich

Toto zájmeno je nesklonné. To znamená, že v každém ze sedmi pádů má vždy stejný tvar, s krátkým *i*, ať je následující podstatné jméno v jakémkoli rodě a kterémkoli z obou čísel: *Poslali jsme chlapce (dívky, děvčata) k jejich učiteli / k jejich učitelům; mluvili jsme s chlapci (dívkami, děvčaty) i s jejich učitelem / s jejich učitelí atd. (k tomu učiteli – k těm učitelům – s učitelem těch)*

7) Zájmeno jež (ve všech rodech a obou číslech)

Znovu aplikujeme stejný postup jako u zájmena *ona*.

POMŮCKA:

Nahradíme tvar zájmena vztažného tvarem zájmena *ten, ta*. Délka samohlásky je analogická: *Vymyslel postup, jímž bylo možno dosáhnout cíle – tím postupem. Vymyslel metodu, jíž bylo možno dosáhnout cíle – tou metodou. Vymyslel řešení, jímž bylo možno dosáhnout cíle – tím řešením. Vzpomínal na ženu, jíž tolik miloval – tu ženu tolik miloval. Muži, jíž se nikdy nevrátili domů – ti muži se nevrátili*.

8) některé obtížnější případy

- počítač, dohlížitel, odpočívadlo, čítárna, řídicírna, vniatelný ho-línky, opletačky, puntičkář, řidčeji, uklízečka, úhlopříčka, tchyně, výjimka – výjimečný (ale: vyjmát se, vyjmout), řídit – říditelný – říditka. výpůjčka, vyhlídka, výhybka, tchyně
- řada slov má krátkou i dlouhou samohl., např.: umyvadlo – umyvadlo, vuhruška – vuhruška, stříhat – stříhat, zdvihat – zdvihat ap.

Psaní bě/bje, vě/vje, pě, mě/mně

Skupiny vyslovované [bje, vje] píšeme většinou *bě, vě*: *běh, oběd, obět, věřit, vědět, věnec*.

Jen tam, kde se setkává předpona *ob-* a *v-* s kořenem začínajícím na *je-*, píšeme *bje, vje*: *objev, objem, vjet, vjezd*.

Skupinu vyslovovanou [pje] píšeme vždy *pě*, protože v češtině žádná předpona nekončí na *p*: *zpěv, zpět, napětí*.

Skupinu vyslovovanou [mně] píšeme většinou *mě*: *měsíc, uměl, země, město, měřit, měnit, mělký, v Římě apod.*

Jen tam, kde je souhláska *n* součástí mluvnické stavby slova, píše se *mně*. (Pomůcka: Tam, kde je souhláska *n* nebo *n i* v jiném tvaru slova nebo v slově příbuzném, píše se *mně*).

(*rozuměl* (rozumí, rozumový) proti *zapomněl* (pomník); *soukromě* (soukrom-ý) proti *skromně, umně* (skrom-ný, um-ný)).

Ve slově *zapomněl* se v „pomocném“ tvaru *zapomíná* zdánlivě neobjevuje hláska *n*. Ve skutečnosti zde je, ale ne bezprostředně za *m*, jak je to obvyklé třeba u slova *domnívat se, uzemnit* aj. Píšeme proto *-mně-*: *zapomněl, vzpomněl, pomněnka*. Všechna tato slova mají společný kořen *m(e)n*. (Pozor: slovo *paměť* je stejného původu, ale v důsledku hláskového vývoje se v něm dnes píše *ě*).

Jiný problém je u slova *porozumění*, kde se sice vyskytuje hláska *n*, ale je součástí celé přípony *-ění*, proto se zde píše *mě*. Kvůli těmto potížím bývá užitečné naučit se psaní několika nejzrádnějších slov z paměti:

-mě-: *jmění, porozuměl, porozumění, poměr, rozuměl, soukromě, tamější* (odvozeno přímo od *tam*, nikoli od *tamní!*), *umění, zemědělství*;

-mně-: *domněnka, pomněnka, rozumně, uzemnění, vzpomněl, připomněl, zapomněl, zapomnění*.

Zájmeno *já* má v 2. a 4. pádě tvary *mě / mne*, ve 3. a 6. pádě *mně*.

Skupiny souhlásek

Ve spisovně výslovnosti se některé skupiny souhlásek někdy zjednodušují nebo jinak pozměňují, ale v písmu zůstávají většinou beze změny.

1) skupina -nn- / jedno -n-

Když tvoříme přídavná jména ze jmen podstatných, užíváme často přípony *-ný* a *-ní*. Končí-li slovtvorný základ na *-n*, objeví se v tvaru přídavného jména skupina *-nn-*.

Např.:

vin/a – vin/ný (Byl shledán vinným a odsouzen.)

– povin/ný

vino – vin/ný (vinný ocet, vinný kraj, vinná réva)

výkon – výkon/ný

účin – učin/ný

týden – týden/ní

telefon – telefon/ní

Imunita – imunni

ráno – ranní (roviny) x raný (středověk, zebnina)

celozrný, krátkovlnný, rovnocenný, rovnoramenný, vícečetný;

K chybám může dojít u jmených tvarů přídavných jmen *vinný* a *povinný*. Vzhledem k tomu, že ke kořeni *vin-* se připojují zakončení *-en*, *-na*, *-no*, *-ni*, *-ny*, *-na*, píšou se jednotlivé tvary takto: *vinen*, *vinna*, *vinno*, *vinni*, *vinny*, *vinna* (*povinen*, *povinna*, *povinnno*, *povinni*, *povinnny*, *povinna*).

Pozor na odvozeniny typu *továr/na* – *továr/ni*, kde kořen nekončí na *-n*, a kde tedy píšeme jen jedno *-n*.

Se skupinou *-nn-* se píšou i příslovce odvozená od přídavných jmen s *-nn-*: *povinný* – *povinně*, *všestranný* – *všestranně*, *účinný* – *účinně*

denně, *dennodenně*

Skupina *-nn-* se zachovává i při stupňování přídavných jmen a příslovci (*cenný* – *cennější* – *nejcennější*; *účinně* – *účinněji* – *nejúčinněji*).

Tuto skupinu mají také podstatná jména odvozená od přídavných jmen s *-nn-* příponou *-ost*. Např.: *výkonný* – *výkonnost*, *povinný* – *povinnost*, *účinný* – *účinnost*, *cenný* – *cennost* atd.

Naproti tomu podstatná jména utvořená příponami *-ík*, *-ice*, *-ina* mají jen jedno *-n*. Např.: *deník*, *denice*, *viník*, *vinice* (oba významy – *Vinice jsou na jižních svazích*, *Vinice se tvářila kajicně*), *kameník*, *kamenina*, *cenina*. (neexistují totiž přípony *-ník*, *-nice*, *-inica*)

Přídavná jména odvozená od jmen živočichů se obvykle tvoří koncovkou *-í* (*kozí*, *rybí*, *čapí*), a proto je také u přídavných jménách typu *havraní*, *kuní*, *jelení*, *sloní*, *krocání* jen jedno *-n*.

S jedním *-n* píšeme také slovo *vrany* (*kůň*).

2) skupiny hlásek vzniklé tvořením a ohýbáním slov

Prakticky všechny pravopisně problematické skupiny souhlásek vznikají tak, že se k sobě souhlásky dostanou při tvoření slov (odvozováním a skládáním) a při ohýbání slov (tj. při skloňování a časování).

Obtížnější případy důsledně ověřujeme v PČP nebo v SSČ.

Opět uvedeme typy slov, při jejichž psaní dochází k chybám nejčastěji:

a) při ohýbání

chodíte, *pusťte*, *babičce*, *hrstce*, *pecce*, *racci* (od *vacek*) ^{raci} (od *rak*)

b) při odvozování předponami

Tyto případy nebývají příliš obtížné. Musíme si jen pamatovat, že předpony *nad-*, *pod-*, *před-*, *od-*, *ob-*, *roz-*, *bez-* se v psané podobě nemění. Mění se jen ve výslovnosti. Když porovnáme slova

<i>nad/řízený</i>	–	<i>nad/pis</i>
<i>pod/ložka</i>	–	<i>pod/pora</i>
<i>před/ložka</i>	–	<i>před/poň</i>
<i>od/ložil</i>	–	<i>od/klad</i>
<i>ob/ložení</i>	–	<i>ob/tížný</i>
<i>roz/věst</i>	–	<i>roz/tlouci</i>
<i>bez/bolestný</i>	–	<i>bez/pečný</i>

zjistíme, že ve druhém sloupci se poslední souhlásky předpon vyslovují nezněle [t, p, s], ale píšou se *d*, *b*, *z*.

Jestliže kořen začíná stejnou souhláskou, kterou končí předpona, píšeme vedle sebe dvě stejné souhlásky. Např. *pod/důstojník*, *roz/zuřit*, *od/dělit*, *bez/zubý*. Pozor si musíme dát zejména na podobně znějící slova typu *nejjasnější* × *nejasnější* (3. stupeň přídavného jména *jasný* × 2. stupeň přídavného jména *nejasný*).

c) při skládání; např. *čtyřruční*, *půlletní*, *leccos*, *půllitr*

d) při odvozování příponami

Při odvozování příponami dochází nejen k hromadění souhlásek, ale také k hláskovým změnám, které se promítají do pravopisu. Nejčastěji způsobují pravopisné problémy tyto přípony:

-ský, *-ští* (mn. č. *ke -ský*), *-ství*, *-stvo*

Je-li poslední souhláskou základového slova *ž*, *š*, *č*, *z*, nemění se:

-žský: *mužský*, *pařížský*, *záporožský* (č. mn. *mužští*, ...); a podobně *mužství*, *mužstvo* atd.;

-šský: *ašský*, *krkonošský*, *lotyšský* (č. mn. *ašští*, *lotyšští*, ...); ale *-šština* se zjednodušuje: *lotyština*;

-čský: *haličský*, *ledečský*, *přeloučský* (č. mn. *haličští*, ...); *holičský*, *voličský*, ...;

-zský: *francouzský*, ...; *slezský* (č. mn. *francouzští*, ...); *slezští*; *francouzština*, ...).

Je-li poslední souhláskou základového slova *s*, *c*, zjednodušuje se:

-sský v *-ský*: *brandýský*, *koněpruský*, *lyský* (*Lysá*), *oděský*, *peloponés-ský*, *plaský* (*Plasy*), *pruský*, *ruský*, *saský*, *tiský* (*Tisa*), *tuniský* (č. mn. *brandýští*, *lyští*, *ruští* atp.; *ruština*, ...); podobně *-sství* se zjednodušuje v *-ství*: *pruství*, *ruství*, *saství*

-cský v *-cký*: *hradecký*, *lobkovický*, *lužický*, *pankrácký* (č. mn. *hradeč- tí*, ...; *lužičtina*, ...).

Je-li poslední souhláskou základového slova *k*, *h*, *g*, *ch*, mění se:

-kský v *-cký*: *otrocký*, *písecký*, *řecký* (č. mn. *otročiti*, ...; *řečtina*, ...);

-hský v *-žský*: *pražský*, *volžský*, *zbirožský* (č. mn. *pražští*, ...; *pražšti- na*, ...);

za *-gský* je v tradičních případech *-žský* (bývá to zejména u jmen slovanských), např. *oněžský*, *rižský* (č. mn. *oněžští*, ...); větší- nou však dnes zůstává *-gský*: *chicagský*, *chagalský*; za *-chský* je *-šský*: *curyšský*, *lašský*, *vlašský* (č. mn. *curyšští*, *lašští*, *vlašští*; ale *laština*, ...). K jménům *Čech*, *Čechy* je však přídavné jméno *český* (č. mn. *čeští*; *čeština*).

Je-li poslední souhláskou základového slova *d*, *t*, *n*, *d'*, *t'*, *n'*, zůstávají skupiny nezměněny:

např. *poděbradský*, *kamarádství*, *bohatství*, *ženský*, *panství*; *radhošť- ský*, *hradištský*; *koňský*, *plzeňský*, *videňský*; odchylně je *-ck-* u někte- rých odvozenin od podstatných jmen vzoru „*kuře*“, např. *knížecký*, *zvířecký*, a *-ctv-* za *-tstv-* u slov jako *knížectví*, *zvířectvo* (ale *dětský*, *dělství*).

U přídavných jmen odvozených od místních jmen na *-nná*, *-nné*, ja- ko *Jablonná*, *Hostinné*, příponou *-ský* se píše jen jedno *n*: *jablonský*, *hostinský*.

U jmen cizího původu na *-berg* (*-berk*), *-borg*, *-burg* (*-burk*), *-burgh*, *-ing*, *-inky* se odsouvá před *-ský* koncové *-g*, *-gh* nebo *-k*: *vorarlber- ský*, *nymburský*, *edinburský*, *helsinský*; totéž platí o jménech na *-k* a *-ka*, předchází-li souhláskou: *newyorský*, *aljažský*, *jamažský*, *kamčat- ský*.

Přídavná jména k vlastním jménům na *-sk*, *-sko* atd., jako *Minsk*, *Ro- vensko*, *Etruskové* atd., jsou *minský*, *rovenský*, *etruský*.

2) při stupňování příd. jmen

Rejstřík komparativů: *bělejší*, *bledší*, *blížejší*, *bohatší*, *břičí*, *čistší*, *další*, *delší*, *dolejší*, *dražší*, *hebc-ější* i *-í*, *hezčí*, *hladší*, *hlubší*, *hnědší*, *horší*, *hořejší*, *hrd-ější* i *-ší*, *hrub-ější* i *-ší*, *hust-ější* i *-ší*, *chudší*, *jednodušší*, *jist-ější* i *-ší*, *kluzčí*, *krásnější* i *krasší* (kníž.), *kratší*, *krot-ější* i *-ší*, *křehč-ější* i *-í*, *křepč-ější* i *-í*, *lehčí*, *lepší*, *měkčí*, *mělc-ější* i *-í*, *menší*, *mladší*, *množší*, *nažší*, *nižší*, *plašší*, *plošší*, *prostší*, *pust-ější* i *-ší*, *řidší*, *slabší*, *sladší*, *slizčí*, *sna-dnější* i *-zší*, *sprostší*, *starší*, *sušší*, *světější*, *širší*, *tenčí*, *těžší*, *tišší*, *tlustší*, *tmavší*, *trpč-ější* i *-í*, *tužší*, *tvrďší*, *užší*, *větší*, *vlhč-ější* i *-í*, *vratší*, *vyšší*, *zadnější* i *zazší*.

Komparativ k *rad* je adverbium: *raději* i *radší*.

Pozn. 1: po *t*, *d* je ve 2. (a 3.) stupni *-ší* (*kratší*, *mladší*); výjimka: *břičí*, *plytčí* (ve 2. a 3. stupni příslovci je po *t*, *d* *-čeji*, např. *kratce-kratčeji*, *řídce-řídčeji*)
 Pozn. 2: před *-ší* se mění: *ch* → *š*, *h* → *ž*, *z* → *ž*, *s* → *š* (*sušší*, *dražší*, *blížejší*, *vyšší*)
 Pozn. 3: *měkčí* – *měkčí* → *měkčší*